

ЦІННІСНИЙ КОНТЕКСТ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Ольга НЕГРЕБЕЦЬКА (Кіровоград)

У статті розглядається проблема формування музичної культури у студентів музичних спеціальностей, вплив молодіжних субкультур на формування особистості музиканта.

В статье исследуется проблема формирования музыкальной культуры студентов музыкальных специальностей, влияние молодежных субкультур на формирование личности музыканта.

Ключові слова: музична культура, субкультура, антикультура, музичне мистецтво, цінності музичного мистецтва.

Цінності культури окремої людини не є щось механічно привнесене зовні. Справжні культурні цінності творяться власними зусиллями. Кожна культурна людина мусить «переробити» у власній душі цінності світової та вітчизняної культури. Тільки за цієї умови вона здатна визначити власні цінності, в яких її неповторна індивідуальність веде конструктивний діалог, відчуває причетність до ключових цінностей нації й усього людства.

Жодна з культур не існувала, не існує й, імовірно за все, не буде існувати ізольовано. Ізоляція завжди сприяє падінню. Тому на сучасному

етапі чимало уваги приділяється спрямуванню освіти до загальнолюдських цінностей і досягнень світової культури.

У вищій школі поширюється методика діалогу культур, яка ставить за мету навчити студентів жити й мислити в умовах, де кожна культура становить певну форму мислення, епоху, погляди й певну мораль тощо.

Значущість музики у сучасній культурі, зазначає Н. Долгая [3, 9], обумовлена глобалізацією міжкультурних зв'язків, а також практично безмежними технічними можливостями трансляції музичних творів. Ці два чинники призвели до того, що з другої половини ХХ ст. музика, порівняно з іншими видами мистецтва, починає лідирувати за частотою і часовими масштабами трансляції на каналах ЗМІ, за обсягами випуску і продажів музичних записів на ком пакт-дисках, за чисельним складом художньої аудиторії і т. ін. У наш час будь-яка людина постійно знаходиться у музично-звуковому середовищі. При цьому вона має можливість звертатися як до музики рідної культури, так і до музичних цінностей інших країн, до музики різних стилів і жанрів, часів і народів. Особливо широко поширені музичні твори так званої масової культури, доступні для сприйняття (будь-якої, навіть не підготовленої аудиторії) із-за усередненої художньої мови і відсутності явних ознак етнонаціональної специфіки. Проте разом з масовою музикою важливе місце в сучасній культурі займають народна і богослужебна музика, класична спадщина, музично-естетичні новації тощо.

Відповідно музична культура будь-якого сучасного суспільства є достатньо складною, неоднорідною і багатоманітною. При цьому безперечно одне – де б то ні було, звуко-музичне середовище певним чином організовує різноманітні форми музичної активності, соціальної ситуації і зв'язку, є невід'ємною складовою відпочинку, вільного проведення часу людей, визначає їх настрій. На цю обставину вказують О. Грисюк, А. Євдокімова [2; 5].

Під словосполученням «музична культура» розуміється система всіх державних інститутів (музична освіта, наука про музику, концертні зали, нотодрук, засоби масової комунікації та ін.), що й забезпечує обмін і споживання в суспільстві музичних цінностей, створених і виконаних композицій. Музична культура, котра включає у себе музичне мистецтво як компонент, завжди ширша мистецтва музики. Але при цьому в музичній культурі «співпрацюють», окрім художніх (основних для мистецтва), багато інших ціннісних критеріїв. До неї входить усе, що має будь-який стосунок до музики: музичні заставки до телепередач і бій курантів, спортивні марші й музика для інтенсифікації виробничого процесу тощо [4; 31-32].

Аналіз властивостей музичної культури дозволяє виділити найважливіші риси музики:

– музика через свої ритмо-енергічні властивості гармонізує зв'язок співтовариства з навколишнім світом – штучним і природним;

– музика дозволяє співтовариству ідентифікувати себе, виділити з навколишнього світу;

– музика зміцнює ті чинники і передумови, які сприяють ефективній організації і інтеграції людьми своїх сил, настроюванню членів співтовариства на функціонально виправдані дії, як-то виконання трудових операцій, освоєння форм активності, що пов'язані з відпочинком тощо;

– музична традиція дозволяє, з одного боку, розвивати творчий потенціал співтовариства, з іншої – зберігає сили людей, формуючи образні патерни, етнічні зразки естетичної організації діяльності, які акумулюють досвід попередніх поколінь;

– музика у ряді інших культурних засобів формування відносин людини з оточенням сприяє переходу від ентропії до порядку, від безформності до отримання форми, передаючи норми впорядкування від одного покоління до іншого.

Музична культура дозволяє за допомогою комунікативних засобів музичної діяльності регулювати міжособистісні стосунки та спільну діяльність студентів музично-педагогічних спеціальностей, а у майбутньому – організовувати плідну навчально-виховну взаємодію з учнями. Таким чином забезпечується гармонійні відносини вчителя з учнями з позиції функціонування соціальних еталонів і стереотипів у системі реальних стосунків «вчитель-учень».

Ще Р. Грубер відзначив, що музична культура набагато ширше власне музики, тобто музичних творів, бо в неї входять різноманітні прояви як самої музики в її соціальному виявленні, так і область її дії, - вся сфера музичної практики і музикування.

Музична культура суспільства являє собою єдність музики та її соціального функціонування. Це – складна система, в яку входять:

– музичні цінності, що створюються або зберігаються в даному суспільстві;

– всі види діяльності по створенню, зберіганню, відтворенню, розповсюдженню, сприйняттю і використанню музичних цінностей;

– всі суб'єкти такого роду діяльності разом з їх знаннями, навиками і іншими якостями, що забезпечують її успіх;

– всі установи і соціальні інститути, а також інструменти і устаткування, обслуговуючі цю діяльність.

У свою чергу музична культура виступає як підсистема по відношенню до систем вищих рівнів: художньої культури суспільства, його духовної культури і, нарешті, культури в цілому.

Музична культура є духовно-матеріальною за своєю природою. Основний її зміст складають музичні образи і інші явища суспільної музичної свідомості (інтереси, ідеали, норми, погляди, смаки і т. і.). Але всі вони, для того, щоб функціонувати в суспільстві, повинні бути «опредмечені» в різних формах фіксації як самої музики (ноти, звукозапис), так і відношення до неї, її віддзеркалення і осмислення (усні і письмові вислови щодо музики, «музична поведінка» людей). До матеріальних носіїв цієї культури належить, крім того, музичні інструменти, всілякі технічні засоби розповсюдження музики, приміщення, в яких вона виконується, і тому подібне. З відомою часткою умовності в музичній культурі можна розрізнити об'єктивну і суб'єктивну сторони. Об'єктивними є потреби суспільства в музиці, засоби і способи їх задоволення. Решта ж явищ і, перш за все, інтереси, погляди і смаки, що керують діяльністю музикантів і слухачів, утворюють суб'єктивну сторону. Обидві ці сторони тісно взаємодіють і переплітаються між собою.

Музичну культуру особистості можна розглядати в кількох аспектах, а саме: як результат впливу музичної культури суспільства, як умову подальшого художньо-творчого розвитку особистості, як результат специфічної духовно-практичної діяльності людей і спосіб існування та функціонування їх музичної свідомості, як частину загальної духовної культури особистості, як досвід особистості у сфері музичного мистецтва, як сукупність специфічних способів музичної діяльності людей.

Сучасне музичне виховання орієнтується на формування цілісного ставлення до музичного мистецтва, яке ґрунтується на соціально-художньому досвіді й виявляється через музичну культуру особистості. Різні аспекти сутності музичної культури особистості розглядалися Ю. Алієвим, Д. Кабалевським, Н. Криловою, Л. Масол, А. Сохором, Р. Тельчаровою. Аналіз наукової літератури показав недостатність уваги до розкриття педагогічної сутності категорії «музична культура особистості» та процесу формування цього складного явища.

Вихідним положенням в дослідженні напрямів, умов, особливостей формування музичної культури студентів є виділення музичності, мотиваційної, інформаційної, операційної, оцінної як підсистем музичної культури особистості (Р. Тельчарова). Підсистеми знаходяться у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності. Їх виділення є умовним, але дозволило розробити критерії та показники ефективності формування музичної культури студентів.

Аналіз теоретичних джерел дозволив розглядати музичну культуру особистості як системне і багаторівневе утворення, педагогічна сутність якого характеризується:

- якістю музичного сприймання та переживання музичних творів;
- прагненням до творчого самовияву в музичній діяльності;
- упорядкованістю та глибиною музичних знань;
- рівнем активного засвоєння різних видів музичної діяльності;
- вибіркоким оцінним ставленням до музики.

Процес формування музичної культури особистості як частина загального процесу духовного розвитку людини є керованим соціально-педагогічним явищем, об'єктивні чинники якого знаходяться у нерозривній єдності та взаємозалежності.

Важливим є той факт, що студенти музично-педагогічних спеціальностей знаходяться у просторі молодіжної субкультури. Як зазначає Н. Долгая [3; 7], музична субкультура юнацтва має наступні виховні функції: 1) когнітивна (захоплення музикою має пізнавальний характер, що розширює кругозір, сприяє набуттю вміння оформлювати свої почуття і думки в слова, розвиває пам'ять, формує емоційну сприйнятливність, прищеплює елементарні навички слухання музики); 2) світоглядна (кращі зразки поп- і рок-музики формують громадянську позицію, виховують патріотичні й інтернаціональні почуття, нетерпимість до несправедливості, насильства, актуалізують потребу пошуку власного призначення на Землі); 3) комунікативна (спілкуючись у тісному колі однолітків, а іноді й дорослих, що поділяють захоплення поп- і рок-музикою, студенти здобувають навички спілкування, реалізують потребу в самовираженні); 4) творча (слухання улюбленої музики часто приводить її шанувальників до бажання виражати свої думки і почуття в музичному стилі, що так захоплює: юнаки пишуть вірші, складають музику, вчаться грати на музичних інструментах, створювати власні музичні групи тощо).

Оскільки державні та громадські організації, м'яко кажучи, недостатньо сприяли створенню якісно нових умов для реалізації соціокультурного, художньо-творчого потенціалу молоді, то за обставин, що склалися, покоління молодих своїми власними зусиллями стало розв'язувати свої проблеми.

У зв'язку з цим слід навести й висновки П. В. Соболева, який стверджує, що сучасна молодь перебуває у досить складних «проблемних ситуаціях: у поле їх уваги потрапляють не лише позитивні результати художнього процесу, але й такі, що можна назвати його відходами. Тому доречно буде ввести в обіг і розглянути такі терміни, як «псевдоцінності» і «антицінності» [6, 211].

Псевдоцінності – це ерзаци, що імітують художні твори, але разом з тим перебувають в обігу, як цінності. Вони розраховані не на духовне засвоєння, а тільки на споживання. Це так звана товарна продукція «комерційного мистецтва». Споживачами її є люди, естетичні потреби

яких не розвинуті, які розглядають мистецтво лише як засіб розваги і релаксації. Творці псевдоцінностей можуть володіти ремісничими навичками, деякі з них не обділені художніми здібностями, але при цьому вони поступаються художніми принципами заради комерційного зиску. Популяризатори псевдоцінностей дотримуються вимог ринкової кон'юнктури, моди і нерідко викликають цікавість споживачів до чуттєвих викривлень, порнографії, психічних аномалій. Це стосується як ідейних позицій, так і музичної форми, засобів художньої виразності тощо.

Антицінності – це особливий жанр комерційної артіндустрії. Для їх створення можуть використовуватись досягнення сучасної професійної технології, ефективні зображально-виражальні засоби художнього «зараження». Вони мають змогу бути сюжетно принадливими і навіть проблемними. Проте, якщо вони не низькопробні в художньому плані, то реакційні за ідейним зарядом (пропаганда агресії, різноманітних культів, насильства тощо). За своєю сутністю антицінності суперечать гуманістичній спрямованості та соціальному прогресу, що й стверджується сучасними дослідниками (Д. Деймонд, Н. Корзун, О. Павленко, Ю. Юцевич та ін.). Але у масштабах багатовікової історії культури псевдоцінності й антицінності – «метелики-одноденки» [1, 212].

Існує досить розгалужена система індустрії масової культури, що включає в себе такі підрозділи:

- засоби масової інформації – ЗМІ (практично всі приватні канали радіо та телебачення, газети та журнали існують за рахунок реклами споживчих товарів та послуг);
- система організації та стимулювання масового попиту на продукцію (реклама на вулицях, транспорті, індустрія моди);
- індустрія здоров'я (формування іміджу здорового способу життя);
- індустрія дозвілля (туризм, книговидавництво, популярна музика та ін.);
- міжнародна комп'ютерна мережа Internet;
- масова соціальна міфологія (цікаво спостерігати за розвитком цього жанру останнім часом в Україні: виходять численні матеріали про життя кумирів, поширюються міфи, псевдонаукові вчення, де складні або недостатньо досліджені проблеми зводяться до простих пояснень, типу: вплив прибульців з космосу, зірок, знаків зодіаку, передбачення Нострадамуса).

Наголошуючи на значному соціалізаційному потенціалі молодіжної музичної субкультури, водночас необхідно враховувати існування ризику протилежної дії молодіжної музики на студентів (від асоціальних вчинків до активної поведінки) в разі її стихійного, не контрольованого

впливу. Запобігти такій ситуації може лише за умови цілеспрямованого педагогічного впливу.

Для формування музичної культури особистості, на нашу думку, треба розробити таку дидактичну модель навчання, яка буде включати формування здатності до різнобічної музичної діяльності (мета), розвиток музичного сприйняття, підвищення музичної грамотності, виховання стійкого інтересу до музики, розвиток самостійності у музичній діяльності, виховання емоційно-оцінного ставлення до музики (завдання), систему знань про музичне мистецтво, види музичної діяльності, систему загальних та спеціальних умінь і навичок, досвід музично-творчої діяльності та систему логічних прийомів музичного мислення, практичних дій, методів і засобів музичної діяльності (зміст).

Проблема розвитку естетичних смаків і правильних орієнтацій студентської молоді у сфері культури і мистецтва безпосередньо пов'язана, на нашу думку, з вихованням її в дусі активної художньої творчості, бо найкращий шлях до музичної культури – особиста участь молоді в будь-якій формі музикування.

Процеси сприйняття і відтворення в художньо розвиненої особистості є повноціннішими, що позитивно позначається на емоційному благополуччі вихованців, створює реальні передумови для самореалізації, самотворчості, самозорієнтованості майбутніх фахівців. Це вимагає ґрунтовного переозброєння педагога-вихователя новим баченням широкого спектру аксіологічного орієнтування, пошуку нових і модернізації сталих методів, що мають сприяти формуванню аналітичного й оцінного ставлення вихованців до різножанрової музичної палітри.

Всі без винятку цінності та функції музичного мистецтва (прикладна, формуюча, пізнавальна, комерційна, ідеологічна, виховна, компенсативна, комунікативна, майстерно-виконавська, художньо-актуальна, музично-змістовна, музично-новаторська і т. і.) перебувають у стані постійного варіювання своїх складових при мінливому характері їх взаємодії в різних видах і жанрах музичного мистецтва на різних етапах еволюційного розвитку. З одного боку, в системній ланці мистецтва внутрішньовидова специфіка жанрів, перебуваючи в постійному еволюційному русі, висуває на перший план то прикладну, то пізнавальну, то комунікативну, то специфічно-художню цінність та інші. З іншого боку, в соціально-історичній динаміці «художнього споживання» поліфункціональність цінності мистецтва зазнає всіляких змін, які зумовлені вже не стільки властивостями того або іншого виду, жанру, стильового напрямку твору, скільки історичною та соціальною мінливістю естетичних потреб, інтересів, смаків, а звідси – зміною і розвитком орієнтацій особи на все багатство музичної культури.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ванслов В. В. Проблема прекрасного. – М.: Сов. художник, 1957. – 325 с.
2. Грисюк О. Структурно-функціональний аналіз процесу формування музичної культури особистості / О.Грисюк // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя. – 1997. – С. 33–37.
3. Долгая Н. В. Виховання духовності страшокласників засобами молодіжної музичної субкультури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання музики і музичного виховання” / Н. В. Долгая. — Херсон, 2006. — 20 с.
4. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій педагога-музиканта / В. І. Дряпіка. – Кіровоград, 2000. – 226 с.
5. Евдокимова А. А. Основные аспекты содержания музыки. (К проблеме способов отражения) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. философ. наук : спец. 09.00.11 – „Социальная философия” / А. А. Евдокимова. – Л., 1987. – 40 с.
6. Соболев П. В. Размышления о достойном отношении к искусству // Введение в теорию художественной культуры. – СПб.: Научн.Центр проблем диалога, 1993. – С.221 – 235.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Негребецька Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Коло наукових інтересів: проблеми формування музичної культури майбутніх учителів музики.